

Fjällkon

SVENSK FJÄLLRASAVELS TIDSKRIFT nr 4/2015

August Nilsson, Överäng, Edefors, med sin körtjur.

TIPS TILL TOMTEN OM RENARNA BLIR TRÖTTA!

FJÄLLNÄRATRÄFF

VÄLKOMMEN PÅ FJÄLLNÄRATRÄFF i Enköping lörd./sönd. 12-13 mars 2016 med bla. föreläsare om utmarksbete och gammal kunskap i dagens jordbruk m.m.

Samling på lördagen kl. 10-12 i Vallby radio-station- 5 km söder om Enköping. Kallelse kommer i samband med utskicket av årsrapporten. Man behöver inte ha fjällnära för att komma!

Det blir till självkostnadspris. Har du frågor angående träffen, ring Ivan 0171-83035 kvällar eller mob. 070-2850026

2016 ÅRS STÄMMA I ROSLAGEN

2016 års stämma kommer att äga rum i Roslagen under veckoslutet den 29 – 31 juli 2016. Närmare upplysningar om programmet och anmälningar kommer i ett senare nummer av Fjällkon. Redan nu kan vi emellertid avslöja att stämman inleds på fredag eftermiddag den 29 juli med ett studiebesök på SLU:s ladugård i Lövsta utanför Uppsala, att inkvarteringen i huvudsak kommer att ske på barnkoloniområdet Barnens Ö, som lägligt nog ligger granne med vår gård på Granö på Vaddö, att vi gör ett besök på Vaddö gårdsmejeri under lördagen och att fjällkoin-spektionen den här gången kommer att koncentreras till en mindre flock fjällnära djur på vår fastighet Granö 2:17. Det blir också tillfälle att bekanta sig med våra barnvänliga gotlandsruss.

Välkomna!

K-G Ekeberg Birgitta Ekeberg Sabelström

REDAKTÖRSORDET

Svensk Fjällrasavel

Dags för årets sista tidning som ska försöka ge mer kött på benen kring vårt resonemang om vart fjällrasaveln ska gå.

Vi har med två artiklar som verkligen sätter in föreningen och fjällrasen i ett större perspektiv, vi är om en små, med i ett större sammanhang. Gunnar Blomgren från Arjeplog har med en fantastisk berättelse om en nybyggarkvinna av gammal frejdad stam. Hennes berättelse är ett gott vittnesbörd om hur kärvt det var att överleva bara för 100år sedan om man inte hade fötts med silversked. Även är den en bild på hur kärvt det var att vara fjällko då! Jag har fått flera frågor om hur det gick till att den avlade fjällrasen fick sån spridning och reglerna kring de så kallade besiktningstjurarna. Så jag har scannat in ett antal dokument som vi ska berätta om inne i tidningen, så att det lite mer åskådligt syns hur man arbetade med fjällrasen från hushållningssällskapets sida. Det var ju dom som var avelsnavet kring vilket allt avelsarbete i praktiken snurrade fram till slutet på 60talet och 70talets början då seminverksamheten kom att ta över den rollen permanent. Sen har vi blänkare här bredvid om årets stämma och fjällnäraträffen till våren, boka in datumen och var med i föreningens arbete!

Jag får önska alla medlemmar och läsare en god jul och ett gott nytt år och hoppas att ni fortsätter jobba för fjällrasen, det kan verka smått men kommer att kunna bli viktigare än vi tror i förstone!

Robert Nilsson

INNEHÅLL

Föreningsinfo	s 2
Innehåll/Redaktörsord	s 3
Styrelsen/Livdjursannonser	s 4
Klimatsmart	s 5-7
Klimatsmart mat	s 8-15
Produktionsrådgivning	s 16-19
Nybyggare i Arjeplog	s 20-23
Inspirerande energiföredrag	s 24-27

Redaktör och Ansvarig Utgivare:
Robert Nilsson
Övre Svartlå 515
961 98 Boden
mobil: 070-663 21 92
korn@telia.com

Layout:
Emma Nilsson
Klubbacken 45
129 39 Hägersten
mobil: 073-803 40 83
emma.ingrid.karolina@live.se

Tryck:
Kph Trycksaksbolaget AB,
Uppsala

Tidningen Fjällkon är Svensk Fjällrasavels medlemstidning som ges ut ca 4 ggr per år. Däremellan skickas aktuell information ut. Annonseringen med radannonser i tidning och info-blad med t.ex. "Köpes/Säljes" är gratis för medlemmar.

Samtliga artiklar i Tidningen Fjällkon är författade av redaktionskommittén om ej annat anges. Åsikter framförda i signerade artiklar delas inte automatiskt av Svensk Fjällrasavel, utan är författarnas egna. Tidningen får i korta drag citeras om källan anges. Eftertryck är dock förbjudet utan skriftligt tillstånd från Svensk Fjällrasavel.

ISSN 1401-7806
Utgivningsbevis PRV nr 21560

Medlemsavgift:
300:- insättes årligen helst på Svensk Fjällrasavels BG 5361-8070. OBS! Skriv ditt namn och adress!

Omslag:
Foto: Frideborg Nilsson

SVENSK FJÄLLRASAVEL

www.fjallko.se

Ordförande:

Karl-Gunnar Ekeberg
Granö 2465
760 40 Väddö
tel: 0176-545 71
mobil: 070-5763175

Vice ordförande:

Robert Eklundh
Ytterby 8
811 95 Järbo
tel/fax: 0290-705 25
mobil: 070-317 73 51
e-post: nilsesihyttan@telia.com

Kassör:

Evy Schale
Killhult
312 98 Våxtorp
tel/fax: 0430-311 18
e-post: evy@schale.se

Sekreterare:

Anna Axelsson
Tennänget 25
796 91 Älvdalen
mobil: 073-065 48 45
e-post: anaxxel@hotmail.com

Ledamöter:

Elena Lantz
Myckelgensjö 307
895 92 Bredbyn
mobil: 070-673 86 06

Josefin Höglund
Rössjö 210
893 95 Sidensjö
mobil: 073-0560015

Louise Westerberg
Ormön 116
742 92 Gräsö
mobil: 070-311 22 03
e-post: gimskogen@banhof.se

Suppleanter:

Lars Halvarsson
Perjosvägen 5
782 75 Malungsfors
mobil: 073-028 00 01

Anders Söderberg
Blecket-Bergvägen 29
795 92 Rättvik
mobil: 076-127 63 05

Ivan Eriksson
Torsvi Svanviken
745 99 Enköping
tel: 0171-830 35

Valberedning (s. k.):

Lars-Göran Lindgren
Velinga sjogerdala 2
522 92 Tidaholm
mobil: 070-673 86 06

Revisor:

Tove Klackenborg
Valdemarsbergsvägen 4
451 43 Uddevalla
mobil: 070-3897760
e-post: tovekla@gmail.com

Livdjursförmedling:

Mårten Dahlberg
Mariebergs Gård 1296
872 96 Bjärträ
tel: 0612-532 67
fax: 0612-531 07
OBS! Tel. tid måndagar
12-13

Stambokföring:

Robert Nilsson
mobil: 070-663 21 92
e-post: korn@telia.com

Renrasighetsintyg:

Robert Eklundh
mobil: 070-317 73 51
e-post: nilsesihyttan@telia.com

Fjällnärakommitté:

Ivan Eriksson (s. k.)
Torsvi Svanviken
745 99 Enköping
tel: 0171-830 35

Lars-Göran Lindgren
Lars Halvarsson

Avelskommitté:

Robert Eklundh (s. k.)
Mårten Dahlberg
Tomas Lundholm

Tidningen Fjällkon

**Redaktör och
Ansvarig Utgivare:**
Robert Nilsson
mobil: 070-663 21 92
e-post: korn@telia.com

Hemsidesansvarig:

Görgen Majewski
Hantverkaregatan 53c
265 36 Åstorp
0738111560
e-post: gorgen@majewski.se

KÖPES

Liten mjölkmaskinsanläggning av märket Alfa Laval.
Kolla gärna märkesbeteckningen innan du ringer till mig.

Rune Mattsson
V. Lomberg Ö. Vadge 31
685 93 Torsby
Tel. 073-06195 90

SÄLJES

Föreningen tar inte ansvar för att utannonserade tjurar är godkända för avel.

5st. KRAV-cert. fjälltjurur

1) Tjur:
Namn: SE 58092-40-9, Lille Lur, född: 2014-05-12
Moder: 58092-10-9, Tuva, född: 2008-05-12
Fader: 6-6769 Delta
Mormor: SE 70792-269-3 Vigoria född: 2000-11-08
Morfar: 96854 - 7-6854 Josef
Mormor mor: SE 70792- 227-1
Mormors far: 96748-6748 Bör

2) Även Tuvas tjur född i år:
Namn: SE 58092-56-5: Ludde, Född: 2015-06-22.
Fader: 7-850 Link

3) Tjur:
Namn: SE 58092-30-0, Grann, Född: 2013-04-29.
Moder: SE 58092-14-4, Myra, Född: 2009-05-02.
Fader: 3-6869 Marieberg.
Mormor: 58092-7-8, Tyra, Född: 2007-04-29
Morfar: 96854 - 7-6854 Josef
Mormor mor: SE 70792-269-3 Vigoria född: 2000-11-08
Mormors far: 96748-6748 Bör

4) Även Myras tjur född i år.
Namn: SE 58092-57-3, Matte, Född: 2015-06-26.
Fader: 7-850 Link

5) Tjur:
Namn: 58092-58-1, Svarten, Född: 2015-07-10.
Moder: SE 58092-22-7, Leva, Född: 2011-05-09.
Fader: 7-850 Link
Mormor: SE 58092-10-7, Tuva: 2008-05-12
Morfar: 6-6769 Delta
Mormor mor: SE 70792-269-3 Vigoria född: 2000-11-08
Mormors far: 96854 - 7-6854 Josef

Eivor och Anders Fransson Tomeshult 124, 36194 Eriksmåla
Tele: 0471-41349, 070-3191349, 070349114.
Säkrast kvällar.

KLIMATSMART!

Dags för årets sista tidning och temat kan väl sägas vara klimatsmart, i grund och botten är det tanken på det som ligger bakom det sista ett och ett halvt årets avelsdebatt. Med ett i dagarna pågående klimattoppmöte i Paris blir vi ju till och med dagsaktuella med det temat. Jag har tänkt kring klimatproblematiken länge, och den är en utav anledningarna till att jag engagerade mig med liv och lust i bevarandet av fjällrasen i slutet på 80talet. När jag var aktiv inom LRF ungdomen på 80talet och första halvan av 90talet så talades det en hel del kring jordbrukets framtid när oljan skulle börja tryta. Klimatpåverkan verkade då som ett mer avlägset problem, idag är det inte så. Nu trettio år senare är vi vid faktumet att jordens medeltemperatur har ökat en grad, och även om man tvärt skulle sluta att använda fossila bränslen och luften skulle klarna så skulle jordens medeltemp öka ytterligare en grad eftersom all skit som kommer upp i luften reflekterar en del av solens strålar. Så egentligen har vi redan in-tecknat den temperaturökning som en förkrossande stor del av forskarvärlden tror att jorden tål, redan innan vi egentligen börjat försöka bromsa. I det läget diskuterar vi fjällrasavel.

Jag anser att vi måste se på fjällrasen ur ett i tyvärr alltför snabbt kommande perspektiv om global matbrist. Jag har alltid haft ingången till fjällrasen att den först och främst är en matproducent. Min anledning till att ha den är att det är en ras som är rolig att arbeta med jämfört med andra raser. Att jag då en gång på 80talet insåg att fjällrasen defacto är klimatsmart och

att den kunde få betydelse i en energisnålare framtid minskade inte intresset för den. Jag har förstått att det finns fler ingångar till den, miljöintresse, kulturellt intresse, EU-stödsintresse, ja Sverige har ändrat mycket på sig sen mitten på 80 talet, så även anledningarna till att ha kor. Jag accepterar det, det är ett fritt land. Men nu gäller det föreningens avelsriktning, vad vi vill att fjällrasen ska vara i framtiden, vi måste lyfta blicken från vår egen gård och se sakerna i ett större perspektiv.

Varför är jag då fortfarande efter 30år så fast i att fjällrasen först och främst är en matproducent, och är vi på väg mot en situation med matbrist på global nivå? Ja att vara tvärsäker på vart världen bär hän när man som jag har en 40v grundkurs i jordbruk och en 12v maskinskötarkurs som enda bagage i utbildningsryggsäcken kan verka hybrisartat. Jag hävdar dock att när det gäller natur och matproduktion så räcker vanligt sunt bondeförnuft väldigt långt! Frågan om matbristen först.

Mänskligheten har alltid sett på haven som en oändlig resurs att ösa tillgångar ur. Vi trodde länge att fiskbestånden var omöjliga att överutnyttja. Men vi lyckades, det är snart 30år sedan torskbeståndet havererade utan för nordamerikas kust och det är fortfarande kraschat. Vi fiskar idag djuphavsbestånd som vi aldrig rörde förut. Bestånd med mycket låg tillväxt per år skattas i en takt som man är oroad kommer att krascha även dom. Vi vet att korallreven som är havets barnkammare dör i en förfärande takt. Dom tål inte havets tem-

peraturökning och sannolikt dör dom ut innan nästa århundrade. Med dom försvinner 15-20% av havens produktionsförmåga! Så haven tål inte hårdare beskattning och kommer inte att kunna rädda oss ur en kommande matbrist. Jordbrukets förmåga att producera mat har ökats enormt med insatser av diesel och gödsel samt kemisk bekämpning och växtförädling. Vilket exemplifieras i Energiartikeln som jag repricerar från nr 1-2012. Försvinner de fossila bränslena från ekvationen så ändras förutsättningarna för samhällsbygget på ett sätt som jag tror få förstår idag. Hur praktiskt blir det med städer i en sån situation. För även om städer till viss del är klimatsmarta (flerfamiljshus är ur energisynpunkt mer klimatsmart än enplansvillor) så förutsätter dom transporter i så stor mängd att dom faller på det, och blir än sämre ju större dom blir. Vad händer då med vårt ekonomiska system som vad gäller pengarna till stor del bygger på privata banker som har säkerheterna för sina utlånade pengar till största delen i fastigheter i städerna, som knappast kan bli mer värda när energin blir så dyr?

Jag tror att det är problemets svåröversiktliga ekonomiska konsekvenser som gör att politikerna duckat så länge för frågan om hur vi ska kunna ersätta de fossila bränslena och minska klimatpåverkan. Man har svårt att i dagens avreglerade världsekonomi kunna börja marschen mot ett miljövänligare samhälle. Under tiden håller man på med symbolfrågor typ stödjande av ekologiskt lantbruk, pappersinsamling, energilampor, etc. Missförstå mig rätt dom är inte fel i sig men dom är inte ens början på att lösa klimatproblemet. Varför då? Jo när sveriges största mjölkgård med över 1000kor av KRAV får sin produktion kravgodkänd så visar det att vi hamnat fel. Ingen gård kommer någonsin att vara klimatsmart med 1000kor. Det är en total återvändsgränd kamouflerad av en kravstämpel! Transporterna blir åt skogen för energikrävande så det spelar ingen som helst roll vilken eventuell produktionsform den gården har. Betänk bara att vartenda kilo foder måste köras kilometervis om kravs betesregler gäller. Det går åt ett antal hundra hektar runt kring den gården om 1000kor ska gå på någon form av bete! Allt foder ska hämtas bortanför de hektaren och all skit ska köras ut

dit! Jag påstår att någonstans runt 100kor går gränsen för vad som är största möjliga kreatursbesättning i en framtid och då är den inte den mest effektiva ur energisynpunkt. För i en energisnål framtid är det en liten besättning på 5-15kor som blir mest energieffektiv. Men det pratar politikerna inte om för då fick man ifrågasätta hela jordbrukspolitiken i grund och det gör man inte! Den är bara inriktad på att producera billigast möjliga livsmedel utan tanke på energiåtgång. Men konsumenten kan köpa kravprodukter och tro att man gjort det man kan.

Att samla in papper till återvinning låter bra men är ju ett gigantiskt feltänk. Enda energismarta lösningen är att sluta trycka reklam och sluta distribuera ut den med diesel och sen köra in den med diesel. Minimera tidningsutgivning och förpackningskonsumtion. Vi kan helt enkelt inte fortsätta konsumera papper och förpackningar som vi gör idag, insamling låter bra men är i praktiken bara plåster på ett brutet ben och löser ingenting för framtiden. Men det är allt vad politiken tills nu orkat med att hitta på som lösning för i ett avreglerat samhälle är det svårt att peka med hela handen. Det är därför vi riskerar att växthuseffekten hinner gå för långt med alldeles för oförutsägbara konsekvenser för livet på jorden och matproduktionen med den.

ALLT ÄR INTE BARA SVART!

Det blir gärna lite svartsynt och deppigt när man ska diskutera energi och livsmedel globalt, men naturligtvis går det att hitta lösningar. Vad gäller matproduktionen så backar vi ju inte tillbaka till 1850års skördenivåer om vi blir utan diesel och gödsel. Växtförädlingen har hjälpt produktionen på samma sätt som aveln på husdjuren hjälpt produktionen. Vi vet mer idag om hur vi ska odla grödor och binda kväve från luften till dom, men all dagens ekologiska jordbruk är lika förtjust i att använda diesel som någonsin det konventionella. Den faktor som kommer att begränsa produktionen är i första hand tillgången på kväve och där är jag rädd att man inte tillfullo förstår hur mycket nytta det ekologiska jordbrukets skördar drar av kvävenedfallet via all trafik idag. Jag vet att man pratat om ett nedfall motsvarande upp till 30kg kväve per hektar vilket

inte är att förakta i en växtodling. Risken finns att skördenivåerna kan vara svåra att hålla uppe i det ekologiska jordbruket när vi slutat bränna fossila bränslen i en framtid. Frågan är vad forskning och utveckling kommer med för lösningar. Kommer man att försöka med genförändrad spannmål som kan binda kväve från luften likt baljväxter? Det går att räkna på hur många sätt som helst. Den som lever får se.

I energiartikeln hade man räknat på hästar och gengas, jag har efter det stött på människor som menat att oxen är ändå mer energieffektiv och åter andra som menat att mjölkkor gott kan användas som dragare på de minsta gårdarna. Kanske är det sant, klart är i alla fall att någonstans i morgondagens jordbruk kommer gränsen att gå mellan de olika dragkraftsmöjligheterna som ska möjliggöra människans behov av spannmål, bönor, ärtor, rotfrukter, grönsaker, etc. Det enda livsmedel som vi kan få "gratis" är mjölkproduktion från skogs och ängsbete. Det är där korna kommer in!!

Enligt Christian Svenson professor i hållbar mjölkproduktion vid SLU producerar kor mer protein möjligt att konsumera för människor än vad dom sätter i sig själva. Vid vanlig intensiv mjölkproduktion ger vi ju korna proteinfoder som är möjligt för människor att äta, soja, raps etc. Resultatet är att dom producerar mer än vad dom konsumerar eftersom så mycket av fodret är gräs som vi inte alls kan tillgodogöra oss. I en konventionell produktion med 9000kg mjölk per ko och år där vi ger kon spannmål, proteinfoder och biprodukter i kombination med ensilage och hö har man räknat ut att vi ger kon 187 kg protein per år som vi själva kunnat äta men vi fick ut 306kg protein via mjölken så varje kg protein in gav 1,6 kilo ut, om vi räknar på det som vi kunnat äta själva. I ett försök kring millennieskiftet gavs kor (stora raser) bara grovfoder och avkastade 6350kg energikorrigerad mjölk och gav 216 kg ätbart protein enbart producerat på för oss människor oätbara produkter. Men då minskade korna i vikt och kalvningsintervallet förlängdes så produktionen blev inte uthållig på den nivån. I engelska försök har "verkningsgraden" jämförts på motsvarande sätt mellan olika djurslag och då vann korna med faktorn 1,41 kilo producerat protein på ett kilo insatt protein. Kycklingen fick faktorn 0,48, Äggproduktion

0,43 och griskött 0,38. Detta säger oss att det enda djurslag som vi med säkerhet kan ha i framtiden som en uthållig och ekonomisk matproducent är mjölkkon. Vi kommer att ha höns och enstaka hushållsgrisar men dom är bara energieffektiva som djur på marginalen för dom äter sånt vi kan äta själva, så när dom får annat än rester så faller dom som alternativ i stor skala. Den absolut springande punkten för den framtida betydelsen för fjällrasen i den ekvationen är att vi inte tappar bort mjölkproduktionsförmågan!

Fjällrasen har fantastiska möjligheter att vara en viktig kugge i en framtida matförsörjning tack vare betesförmågan, fodersöket och inte minst proteinkvaliteten som gör att den är effektiv att koncentrera mjölken till en hållbar produkt, ost! Men utan en vettig mjölkproduktionsförmåga är värdet om inte noll så i alla fall bra nära. Med låg produktionsförmåga har vi gjort om kon till ett sällskapsdjur och tappat bort husdjuret! Vi ska se på var en lämplig produktionsnivå kan ligga i en annan artikel i detta nummer.

Robert Nilsson

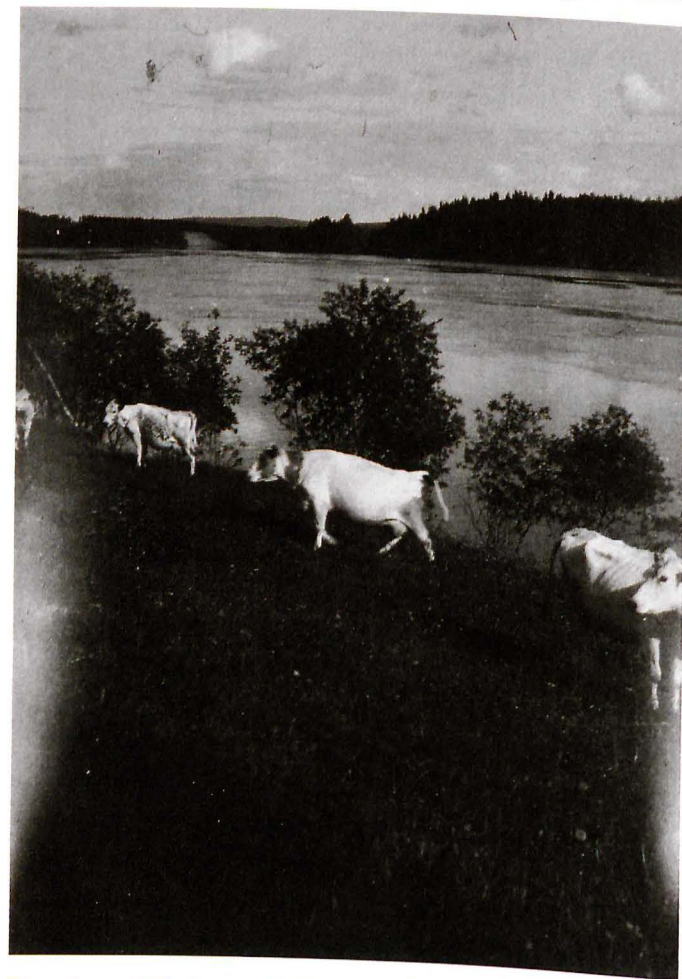
Klimatsmart matproduktion?

När jag pratar med många av dagens fjällkoägare som inte varit mjölkproducenter så upplever jag att man ibland har svårt att förstå alla termer och avkastningsbegrepp som vi som varit med länge använder oss av utan att tänka på det. Det kan vara svårt att förstå vad som menas med en avkastningsnivå när aveln startar contra senare avkastningsnivåer.

Har man aldrig läst gamla kopapper är det inte lätt att hänga med. Jag ska försöka exemplifiera detta i två artiklar och har tagit med en del historiska uppgifter från min hemgård och en del senare material från 60talets seminverksamhet. Jag har även data från flera av dagens fjällkogårdar med olika driftsinriktning men med liknande djurmaterial för att vi ska kunna se vad vi pratar om när vi diskuterar vad vi vill bevara och vad som är en nivå att sträva efter. Det som är speciellt spännande är att vi nu har avkastningsuppgifter från Anna Jansdotters fjällkor som bara gått på bete och hö men är genetiskt jämförbara med dagens standardfjällkor. Vi kan alltså få en chans att se på möjlig avkastning enligt framtidsscenarioet mjölkproduktion utan kraftfoder som är det som kommer att krävas enligt många forskare. Men vi kan inte ta allt i en enda jätteartikel, det nyare materialet får komma i nästa nummer.

VAR STARTAR VI

En viktig fråga, eller rättare sagt en mycket viktig fråga för framtiden är var någonstans räknat i kg per dag och kg per år ligger en lämplig avkastningsnivå för att fjällrasen ska vara ett alternativ att räkna med. Vi vet att fjällkorna när aveln startade på 1890talet enligt den jämtländske länsmejeristen Pehr Rundgren mjölkade 1200-1400kg per år vilket verkligen inte är mycket, men då vägde inte korna mer än 180-250kg i snitt!! Det är mycket små kor!! För att möjliggöra en jämförelse framåt med dagens kor behöver vi göra om avkastningen till mjölk per kilo levande vikt.

Kor hos Hjalmar Nilsson, Över Svartlå, ca 1930.

Foto: Arkiv

Om vi tar snittet 1300kg mjölk/225kg levande vikt ger det ca 5,8kg mjölk per kg levande vikt och år när vi startar aveln. Den produktionen var på alla sätt klimatsmart, och jag tror inte dom korna fick ett endaste kilo protein som kunde gått till människor. Men jag garanterar att det var tunna kor som knappast funnit nåd inför dagens djurskyddsinspektörer. Den produktionen var framkommen under extremt extensiva förhållanden om man ser till de insatta fodermedlens näringsvärde, men extremt arbetsintensivt om man ser till arbetet som krävdes för att bärga och få hem fodret. Men man hade ingen insats av fossila bränslen, och det är ju den målbilden politikerna i Parismötet har satt framför sig.

Bättre besättningar sas då på 1880talet ge i snitt 1700liter med en medelfetthalt på 3,7% efter viss utgallring och antagligen vikter mer åt 250kg eller lite till, enligt den förra formeln i så fall 6,8kg mjölk per år och kilo kroppsvikt. Hur mycket mjölkade då korna per dag och hur länge höll laktationen ut? Det är viktiga frågor, för en sak som verkligen är avgörande

på alla vis är hur laktationskurvan ser ut på de kor vi avlar med. Den är viktig för att den är rätt starkt arvbar så den är möjlig att påverka med urval även i en liten population och den är helt avgörande för hur effektiv en ko kommer att vara i en energisnål framtid. En jämn och flack kurva kommer att möjliggöra att kon producerar en bra avkastning men ändå får i sig näring så hon fungerar och mår bra. En brant kurva med en ko som mjölkar mycket men sen inte får i sig näring och minskar snabbt i produktion för att stå i sin länge är en mycket dålig avelsko.

VARFÖR ANVÄNDER JAG HEMGÅRDENS UPPGIFTER

Att hitta avkastningsuppgifter från besättningar som inte fick kraftfoder är helt enkelt inte lätt, det var nog så att om man väl började provmjölka så startade man nog gärna att experimentera med utfodringen likaså. Fördelen med min hemgårds kor är att det var ingen avelsbesättning de 40-45 första åren. Dom utfodrades alltså mindre intensivt än avels-

Frideborg Nilsson med 16 Lilltösen SKB17150, Far 110 Pryd SKB125.

Foto: Ella Nilsson

Hjalmar Nilsson, Övre Svartlå, 1877-1949.

Foto: Arkiv

gårdarna. Vi ska dock komma ihåg att när man gav kraftfoder förr så var det inga stora givor med dagens mått mätt utan enstaka kilon per dag. Vill man se hur avelsbesättningarna utfodrades och deras produktion så finns det i fjällkoboken. Jag har avkastningsuppgifter från min farfarsfar Hjalmar Nilsson sen i december 1903 fram till december 1913 med provmjölkning var 15de dag med undantag för 1905 som saknas. Sen är böckerna borta och jag har inga siffror förrän 1928 och framåt, även då med provmjölkning var 15de dag. Hösten 1936 gick besättningen med i kokontrollen, de då levande korna nummerades från 1 och uppåt. Från och med det finns fetthalterna testade. 1936-38 provmjölkades var 20de dag så dom åren har jag räknat om för att passa i tabellen.

För att vi ska kunna jämföra djuren så visar jag

110 Pryd SKB125.

Foto: Ella Nilsson

de kor som kalvat in under åren. Inga gamla kor eller inköpta vuxna djur är med i tabellen. Vi ser första laktationen i kg per dag de tio första provningarna (Eller rättare sagt varannan provning de år man mjölkade var 15de dag) för att få ett motsvarande värde till dagens 305d 1a laktation som all avel bygger på. Summorna för 1a och 2a laktationen är för de första 300dagarna. Sen ser vi livstidsmedeltalet för de kor som jag har sådana uppgifter om. Eftersom en del kor har bara en del av sin avkastning med under den officiella kokontrollens tid med fetthaltsmätning har jag använt deras medelfetthalt som snitt för hela deras livstidsproduktion. De djuren har ett "k" för konstruerad fettmängd efter sin livstidsproduktion. Längst till höger ligger även besättningens medelkoantal och medelavkastning år för år, samt för de djur där sånt finns, måttuppgifter om mankhöjd och bröstomfång.

Besättningen är även intressant att titta på för de äldsta djuren är såvitt jag kunnat utröna utan inblandning av de jämtländska materialet som idag dominerar rasen fullständigt. Det första djuret som jag tror har inblandning av dagens gener är Dessy född 1910 som min farfarsfar köpte som kviga, valde ut som sin favorit och behöll tre döttrar efter. Alla nummerade kor som följer är avkomlingar till henne i nedstigande led på mödernet. Det gör att vi får en bild på hur tjurmaterialet påverkar besättningen, basen på komaterialet är hela tiden detsamma det är bara tjurarna som tillför

nytt material. De första fäderna till korna som är namngivna är sk gillestjurar eller söner till sådana. Så där kommer dagens fjällras fram. Finns ingen angiven fader är tjuren en så kallad "bytjur" som någon av grannarna höll. Noterbart är att korna efter de tjurarna är sämre på att mjölka så den avlade fjällrasen hade redan på 20talet en märkbart avkastningshöjande förmåga. Sen följer de olika stamtjurarna i Svartlå tjurförening med sina döttrar vartefter.

VAD KAN VI DÅ SE AV SIFFRORNA

Notera där hur stor skillnad det är mellan tjurarnas döttrars första laktation. Pryd varierar mellan 2224-3054, Sidor mellan 2115-4002, Singel floppar så totalt att ingen dotter bli kvar, Sidar mellan 1902-3018, Viking mellan 2310-2964 och Akbar mellan 1710-4365. Anders totalfloppar även han.

Notera även att det är segt att få upp fetthalten i kornas mjölk. Det verkar som om en vanlig nivå på fetthalten när man startade aveln var 3,5-3,7% och det var förmågan hos Pukelinjens tjurar att lyfta den som gjorde den så populär i den tidiga aveln. Men även med avlat material så tog det tid. Inte förrän i mitten på 50talet börjar nivån lämna 4% nivån. Tjurarna som användes var heller inte avkommebedömda vilket gjorde att osäkerheten var stor vilket exemplet 104 Singel visar. Trots ett par decennier av urval är vi nästan tillbaka där aveln startade i avkastning på hans döttrar.

Hur svårt det var att lyckas höja avkastningen visas av att det i praktiken var samma avkastningsnivå från 1928-1948. Enstaka kor höjde sig över mängden men snittet var detsamma. Foderbristen under andra världskriget syns som en dipp som djupast med 15% åren 1942-43. Besättningen lyfter inte från 2800kgs nivån förrän den består mest av döttrarna till de två första tjurföreningstjurarna Pryd och Sidor. 1962 kommer första SRB kon och sen ökar den delen av besättningen för att 1968 ha helt utträngt de sista fjälkorna. Avkastningsökningen på 60talet består alltså av att man inte låter nya kvigor kalva in utan bara behåller de bättre äldre korna och slaktar av dessa efterhand. Besättningen kommer aldrig att ta del

av semintjuravkommor. Tjurföreningen slaktar sista tjuren hösten 1960. Någon kviga efter semintjur läggs på men tar inte kalv och då tar allt slut. Summa summarum visar siffrorna en bra bild av hur svårt det var att öka avkastning och avla i en liten tjurförening och att fram på 60talet kom det fram enstaka kvigor som inte mjölkade mer än en förstakalvare när aveln startade, även om dom var större storleksmässigt. Samtidigt kunde de bästa korna mjölka två till två och en halv gång bättre än vad dom gjorde när aveln startade 50år tidigare. Vi får i vilket fall en bra bild av fjällrasen innan semin. Hur står då sig farfars kor mot de som fanns i Jämtland när aveln startade?

Ja då måste vi försöka ta med kroppsvikten för att kunna jämföra. Tyvärr har jag inte så många uppgifter om storleken. En handfull kor blev stamboksförda och deras vikter känner vi till. 64 Dana som vägde ca 400kg och snittade 4100 hamnar på dryga 10kg mjölk per kg levande vikt, men hon är ju ingen representant för snittet. För att hamna så rätt som möjligt får vi ta med så många kor som möjligt. Om vi tar snittet för besättningen under hela 50talet så blir det runt 3300kg och sen tar vi en ungefärlig snittvikt på 400kg så bör vi hamna nära sanningen. Då har avkastningen per kilo kroppsvikt ökat från 5,8 till 8,25 på 60år av avel innan semin och avkommebedömning. I Ärlighetens namn blir det ju egentligen lite till eftersom fetthalten ökat från ca 3,7 till 4%. Men en stor del av avkastningsökningen per ko beror på att storleken på kon ökat och därigenom möjliggjort större foderkonsumtion. Farfars foderstater finns kvar i kontrollböckerna och andelen kraftfoder var mellan 20-30% av totalfodret, oftast med blandningen 25% oljekakor och 75% spannmål. Idag är det en låg siffra och som jämförelse kan ges att en Kravproducent får ge 50% av totalfodret som kraftfoder under de tre första månaderna och sen 40% under resten av laktationen.

Men tar vi och backar till 30 och 40talets medel på runt 2800kg och minskar vikten till i genomsnitt 375kg så blir siffran ca 7,5kg mjölk per kilo levande vikt. Nästan inget mer än man fick på direkten när man började urvalet.

Ko	Född	Mor	Far	kalvat 1a	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	1a lakt
Disa	1904			19060317	5	7	4	3	3	slakt					
Donna II	1905	Dinnmark	Dufvolen	19071110	7	6,3	6,2	6	5,8	5,2	4,7	4	3,1		
Disa	19070507	Dufva		19090514	7,3	5,9	4,5	3,6	4	2,8	2,7	2,5	2,9	1,1	
Dolly	19070900	Dinnmark		19091026	8,5	7,8	6,9	7	7,6	7,3	6,6	5,4	3,4	3,9	
Daga	19070000			19100301	10	7,7	6,8	3,6	4,3	4,2	3,8	2,4	2,2	1,4	
Dessy	19100305	Lycka		19120323	9,4	10,5	10	9,1	8,1	7	5,7	5	3,8	3,5	
2 Donna	19251003	Doris	47 Karol av N.	19271025	11	12,6	10,9	9,7	8,2	7,8	6	8	5,9	2,9	
3 Dessy	19271025	2 Donna	son e 47 Karol	19291026	9,6	12,8	12	9,6	9,4	8,7	8	8	5,2	5,4	
4 Duva	19281221	Doris	son e 47 Karol	19310215	11,7	8,8	9,2	8,3	6,5	5,6	6,4	7,2	5,2	4,8	
5 Dandy	19281222	1 Dolly		19310601	9	8,4	5,7	6,5	6,6	4,7	4,7	5	4,1	2,2	
6 Doris	19320323	4 Duva	Dunker av Ä.	19340403	10,5	10,7	11,3	8,8	7,8	8,9	6,4	5,7	5,4	4,8	
7 Docka	19321124	3 Dessy	Dunker av Ä.	19350101	10,2	10,9	9,2	8,9	8,7	8,6	7,3	7,2	5	4,5	
8 Donni	19341108	2 Donna		19361126	7,9	7,7	7	6,2	5,4	5,4	4,1	3,4	2,5		
9 Dessina	19341104	3 Dessy		19361210	8,2	9,2	8,7	7,3	6,5	6,7	6,4	5,8	5,4	3,8	
10 Duvy	19360314	4 Duva		19380324	6,4	8,4	7,2	6,5	5,7	5,6	4,7	3,8	4	2,3	
11 Dolla	19370104	1 Dolly		19390325	9,3	10,5	8,9	7,6	8	7,5	8,1	6,2	5,7	3,7	
12 Docky	19370314	7 Docka		19390802	10	9,4	8,1	8,5	7,1	5,9	4,6	5,3	5,3	5,1	
15 Doja	19380308	7 Docka		19400418	9,2	9,3	7,2	6,4	6,9	6,6	6,2	4,7	3,4	3,6	
19 Dora	19380806	6 Doris		19400922	9,4	9,1	9	8,6	7,6	7,8	7,6	7,2	6,1	5,9	
24 Dolly	19390406	7 Docka	110 Pryd	19410529	10,5	10,1	9,7	8	6,7	4,9	5,5	4,6	4,3	3,4	
35 Donhild	19411007	2 Donna	110 Pryd	19431112	8,7	10,9	10,3	8,6	8,7	9	8,1	5,1	5,8	1,8	
43 Diana	19430702	7 Docka	110 Pryd	19451109	9,9	10,4	11,4	9,5	8,9	8,2	7,9	8	6,9	4,8	
44 Dorry	19430810	6 Doris	110 Pryd	19450916	12,7	13,2	12	10,9	9,5	9,3	9	7,9	7,8	3,6	
49 Dolva	19440515	24 Dolly	12 Sidor	19460616	8,5	9,1	7,7	7,7	7,7	7	6,3	6,3	5,2	5	
53 Dossy	19441106	35 Donhild	12 Sidor	19461128	10	9,5	9,2	8,8	10,2	8,5	8,3	5,5	7,7	5,8	
58 Doja	19451026	35 Donhild	12 Sidor	19470611	9,3	10,1	9,6	9,4	8,9	9,6	9,2	8,7	9	8,2	
60 Daga	19460823	44 Dorry	12 Sidor	19480918	10,8	11,5	11,3	10	10,1	9,5	8,3	8,2	8	8,6	
64 Dana	19470809	44 Dorry	12 Sidor	19491017	13	15	15,3	14,2	13,7	13,3	13,4	13,2	11	11,3	
68 Dalvy	19480603	49 Dolva	104 Singel	19501023	11,4	Såld till liv									
69 Dalia	19490822	44 Dorry	104 Singel	19511002	7,9	7,2	5,7	5,5	5,1	Såld till liv					
71 Dava	19500101	35 Donhild	104 Singel	19520203	5	5,5	6,1	5	4,8	4,6	4,9	4,2	1,8		
76 Dannie	19521107	64 Dana	37 Sidar	19541014	11	9,6	9,5	9,1	7,6	8	8,7	7,4	6,5	4,4	
79 Dojva	19530423	58 Doja	37 Sidar	19550416	7,6	8,5	7,9	6,1	6,8	5,7	5,1	5,9	5,4	4,4	
80 Doppa	19540224	35 Donhild	37 Sidar	19560204	8,5	11,5	10,1	10,7	10	9,7	7,9	8,9	7,1	4,7	
81 Dagmar	19540321	60 Daga	37 Sidar	19560416	10,3	11,3	9,4	8	8,5	8	6,5	7	4,9		
82 Daisy	19550108	64 Dana	37 Sidar	19570429	12,7	12,9	12,3	10,5	10,8	10,2	8,6	9,4	7,4	5,8	
83 Dorotea	19550630	35 Donhild	48 Viking	19570926	9,3	8,9	8,5	8,1	7,8	7,5	6,7	7,3	6,6	6,3	
84 Dahlia	19551023	76 Dannie	48 Viking	19571030	10,6	10,7	9,3	8,8	8,6	8,2	8	6,9	7	6,2	
86 Dansa	19551202	64 Dana	48 Viking	19571114	10,4	13,5	12,5	11,5	10,9	10,4	9	7,1	7,7	5,8	
91 Danny	19570227	64 Dana	31 Akbar	19590516	9,4	8,6	7,5	7,1	5,3	5,7	5,1	5	3,3		
92 Dagra	19570320	81 Dagmar	31 Akbar	19590420	10,9	10,5	6,3	8,6	8	6,6	6,8	6,5	6	4,4	
97 Dagny	19580306	81 Dagmar	31 Akbar	19600406	10,2	13,5	11	10,6	11,4	10,2	7,1	7,9	7,8	6,4	
98 Daimi	19580416	82 Daisy	31 Akbar	19600826	9	8,2	7,3	6,6	6	6	5,7	5,6	4,7	3,3	
99 Daniva	19591225	86 Dansa	31 Akbar	19620111	16,1	18,3	18,4	17,7	16,2	16	12,5	11,1	10,5	8,7	
100Daneva	19600102	76 Dannie	31 Akbar	19611213	10,1	10,8	9,5	10,1	9,8	9,4	8,5	7	6,2	5,4	
102 Dagra	19610316	92 Dagra	32 Anders	19630711	7,1	8	6,6	slakt							
103 Dagny	19610328	97 Dagny	32 Anders	19630606	10,2	8,5	7,2	6,8	slakt						

1a lakt	2a lakt	snitt	år	kg mj	% f	kg f	Måttuppgifter	År	Kor	Mjolk	% f	kg f
300 dar	300dar	år	kg mj	% f	kg f	ålder	mank	brs o	4	3	1884	
150d 675									5			
1449	1551								6	4,41		1774
1119	1707								7	3,12		1778
1932	1539								8	4,28		2048
1392	1632	såld							9	4,15		1728
2163	ej fullständig								10	4,79		2011
									11	5		1799
2490	2322	14,7	3122	3,91	122	k			12	5,1		2259
2643	1800	8,6	2718	4,03	110	k			13	5		2338
2211	2727	8	2896	3,7	107	k						
1707	2235	9,1	2667	3,91	104	k			28	6		2797
2385	2682	10,3	2849	3,93	112	k			29	6,16		2766
2415	2172	10,9	2901	3,92	114	k			30	5,1		2669
1617	2504	10,8	2606	3,74	97				31	6,45		2619
2048	1710	6,8	2473	3,94	97				32	6,41		2799
1638	2142	2,3	2107	4,02	85				33	6		2874
2265	2478	11,7	2610	3,98	104				34	6,69		2937
2079	2049	8,9	2506	3,93	98				35	7,95		2742
1905	2136	3,2	2083	4,01	83				36	7,06		2992
2349	1705	13	2870	3,95	113				37	8,68	2723	3,89 106
2334	2133	10,9	2606	4,06	109	8år	117	167	38	8,53	2727	3,88 106
2224	3399	14,5	3170	3,85	122	5år	122	179	39	7,82	2854	3,94 112
2577	2340	6,1	2720	4,16	113				40	8,92	2832	4,13 117
3054	3002	6,2	3261	4,08	133				41	9,35	2667	3,84 102
2115	2547	7,1	2730	4,14	113				42	9,8	2470	3,93 97
2734	2334	13,9	3053	3,9	119				43	8,7	2394	4,07 96
2760	3087	10,3	3480	4,12	143				44	7,6	2770	3,79 105
3008	3693	8	3522	3,94	139	5år	123	172	45	7	2866	3,81 109
4002	3993	13,3	4116	4,02	166	4år	119	172	46	8,22	2960	4,05 120
									47	10,04	2584	3,98 103
142d 879									48	9,66	2658	3,99 106
1266	slakt	1,1	1553	4,3	67				49	10	3085	4,05 125
2729	3264	8,1	3521	3,94	139				50	10,95	3410	4,11 140
1902	slakt	1,5	2319	4,06	94				51	10,1	3521	4,11 145
2673	2640	5,9	3578	3,76	135	2,5år		168	52	8,85	3017	3,98 120
2217	3459	4,1	3462	4,44	154	5år	118	172	53	7,93	3442	4,05 140
3018	3264	5,6	3733	4,17	156	5år	117	180	54	6,75	3528	4,08 144
2310	Såld	1,1	2297	4,5	104	2,5		172	55			
2529	3300	2	3082	4,03	124	2,5		163	56	9,09	3072	3,9 120
2964	3225	8,9	4025	4,16	168	2,5		169	57	8,44	3522	4 141
1710	2202	6,4	3215									

FLER TANKAR KRING TABELLEN

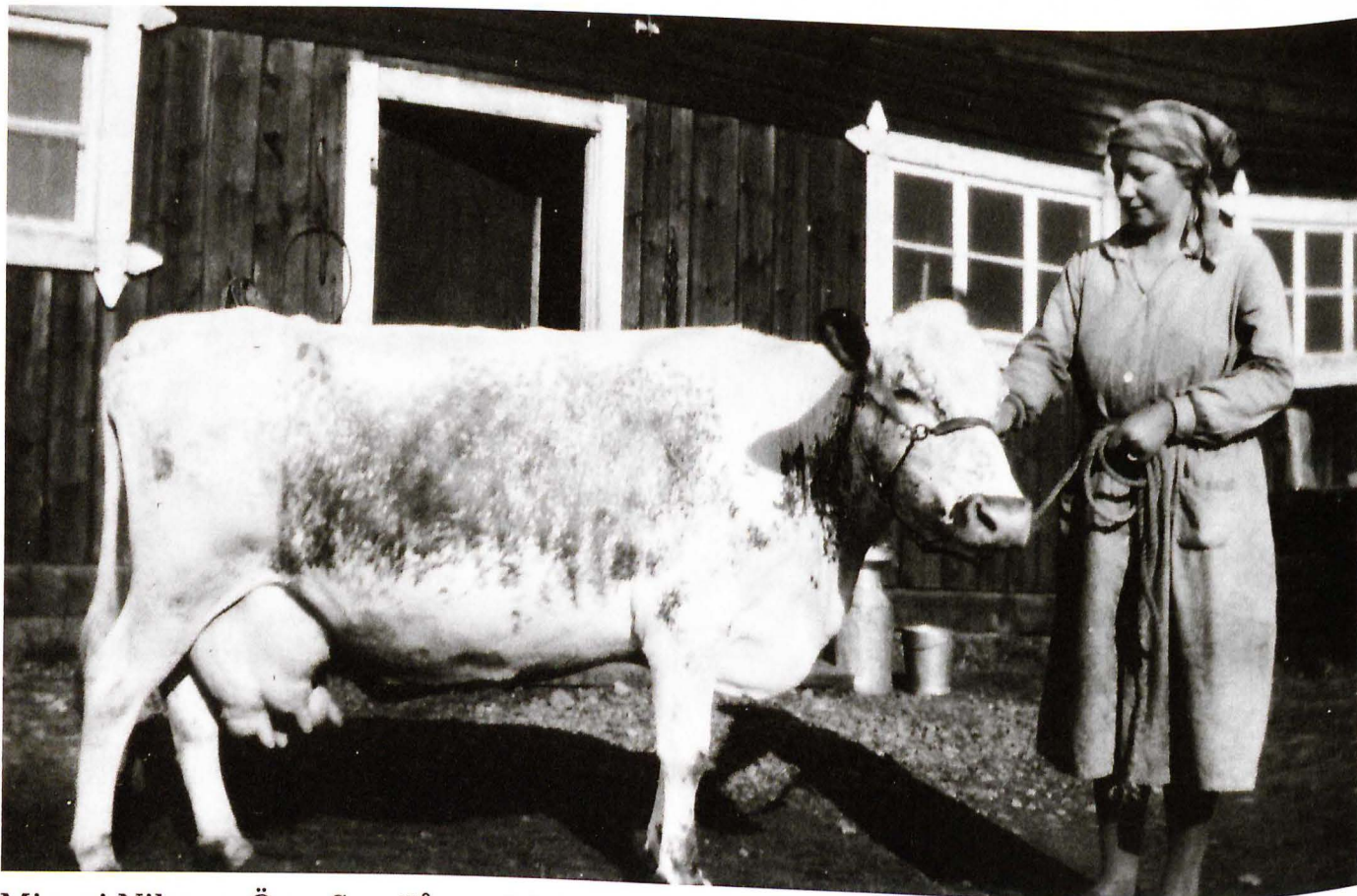
När det gäller storleken på korna så sägs det från många håll i gamla skrifter att den ökade snabbt när man startade aveln eftersom man då la lite mer omsorg om kalvarna man födde upp. Det är fullt möjligt att en stor del av storleksökningen beror på miljöfaktorer och inte bara på urval. Kalvuppfödningen då var mildals långt bort från dagens dikalvar.

En sak som röjer en med dagens mått mätt intensiv utfodring och som syns i tabellens siffror är att om man fick en 1a kalvare med bra produktionsförmåga så mjölkade man henne fullt ut till nästa kalvning. Det gjorde att hon många gånger mjölkade mindre på den 2a laktationens första 300dar. I tabellen syns det som ett mönster från Dolly i början av seklet över korna nr 2,3,7,9,19 etc. Hade det funnits plats så skulle jag visat hur man påfallande ofta "mjölkade mjölk i mjölk", alltså aldrig sinlade korna. Med en ökad näringskoncentration hade det varit möjligt öka produktionen markant vilket ju skedde hos avelsgårdarna som levde på att deras kor hade bra siffror. Idag vet vi hur fel det är att inte ge kon en sin-

period, för kalven behöver antikropparna som bildas i råmjölken under sinperioden, det var uppenbarligen inte en aspekt då. Kanske av den anledningen att de flesta kalvarna slaktades i princip direkt efter födseln, då spelade antikropparna ingen roll!

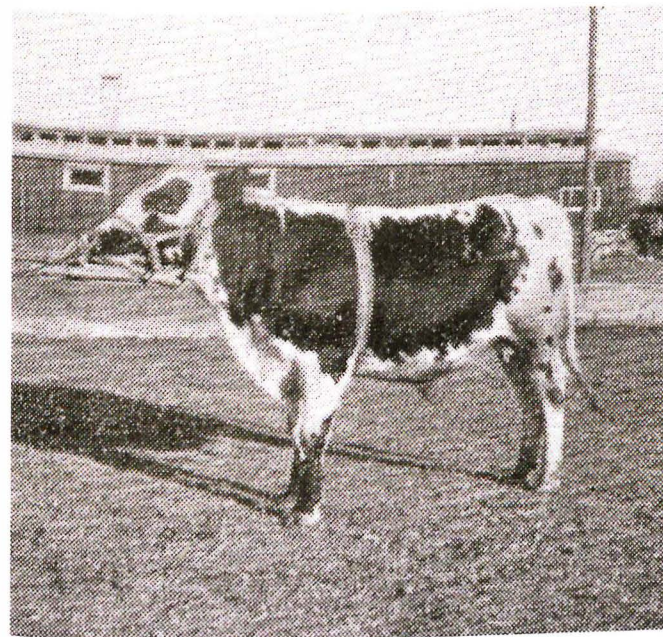
När utfodringsintensiteten höjs och bättre möter 1a kalvarens behov av foder inte enbart för sin produktion utan även för sin tillväxt så mjölkar alltid en frisk ko bättre på sin 2a kalv än på den 1a.

Det syns även hur svårt det är att få produktionen att gå i arv om man inte har avkommebedömt tjurmaterial. Farfarsfar gillade uppenbarligen 7 Docka och sparade 4 kor efter henne, ingen mjölkade lika bra som hon själv. De bästa korna ärvde verkligen inte sig med säkerhet till avkomman. En aspekt som visar tydligt att man inte kan bevara en uppnådd avelsnivå utan att testa och slå bort djur som inte håller den kvalitén. Att bevara en mjölkras produktionsförmågor utan att testa dom är inte möjligt och en "in situ" genbank med kor som inte mjölkas är efter nå generation i praktiken

Mimmi Nilsson, Övre Svartlå, med 2 Donna.

Foto: Arkiv

61 Dojje SKB 4080 efter 37 Sidar SKB 2475.

Foto: Arkiv

av väldigt lite värde. Endast en linje som går via korna 4-6-44-64-86-99 har en hela tiden upåtgående kurva. I den ingår 64 Dana som var farfars bästa ko, men även hon har bara en dotter som mjölkar bättre en henne och tre stycken som mjölkar mindre.

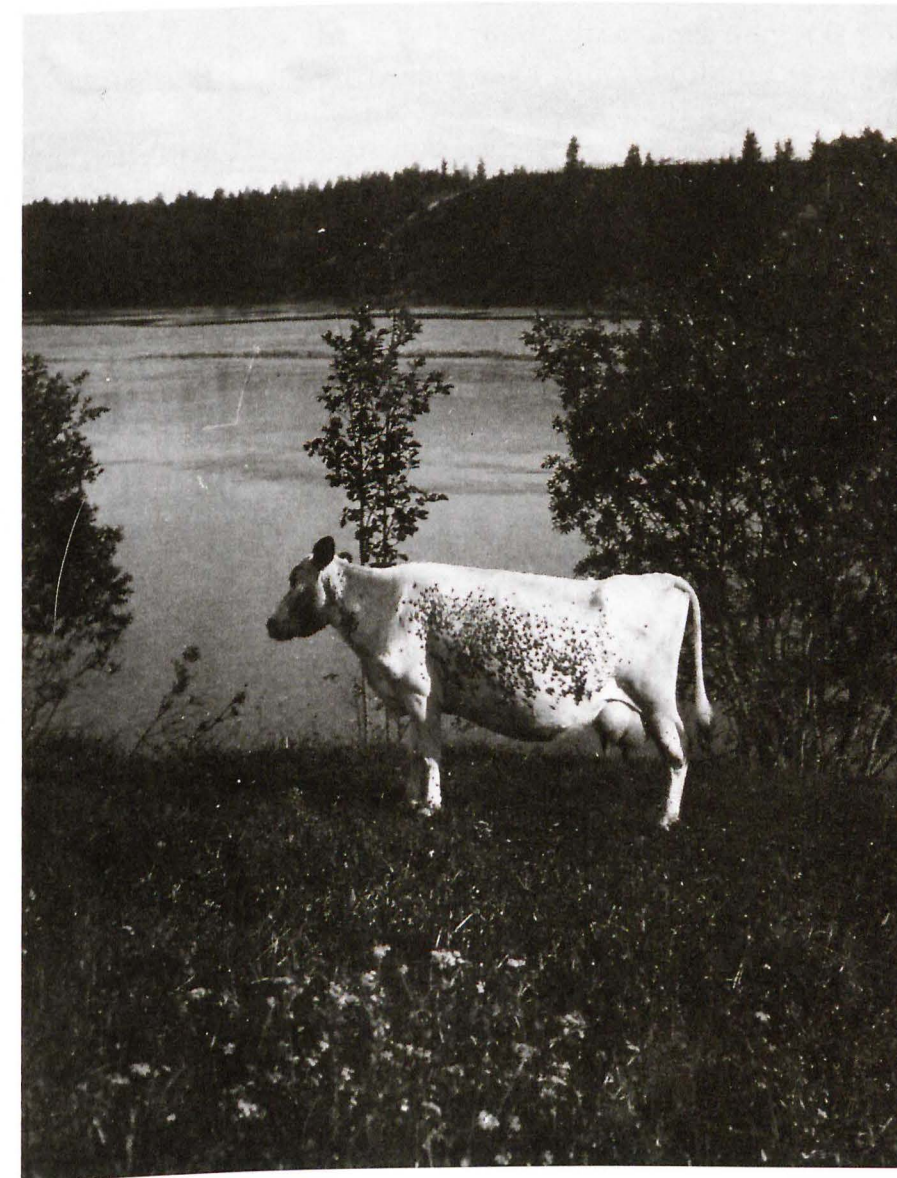
En ytterligare aspekt på kohållningen är hur få kor en Norrlandsbonde hade under ett bondeliv. Farfarsfar tog över gården 1898 och drev den i egen regi till 1945 då farfar gick in på halva gården. Jag har räknat efter och lagt till alla kor som inte finns med i listan för att dom var för gamla eller inte hade siffror tillgängliga och han hade antagligen inte fler än drygt 40kor under tiden 1898-1945. Två köptes in under den tiden varav den ena blev basen i besättningen.

Att man inte slaktade en dålig förstakalvare är tydligt, (för farfarsfar skedde det bara en gång), och berodde på att man inte hade fler kvigor på tillväxt. Det var ingen ide att slakta en

dålig ko när man inte hade nåt annat att ställa dit och "hon blir nog bättre". Men tabellen visar att det är ett minst sagt svagt samband mellan dåliga förstakalvare och kor med bra livstidsmedel.

I Nästa artikel ska vi gå igenom avkastningen på djuren som kom med i seminaveln och titta på hur liknande genetiskt material producerar i olika intensitetsnivåer. Sen ska vi jämföra den produktionen i kilo mjölk per kg levande vikt och se vart aveln tagit oss och vad vi ska sträva efter för framtiden.

Robert Nilsson

Ko hos Hjalmar Nilsson, Övre Svartlå.

Foto: Arkiv

50-TALETS PRODUKTION- SRÅDGIVNING!

Ju färre medlemmar som är gamla mjölkproducenter desto fler som inte har haft en möjlighet att hänga med i den enormt snabba utveckling som mjölkproduktionen faktiskt genomgått, eller ska man säga genomlidit. Idag är väl ungefär var hundra gård kvar i mjölkproduktion som fanns 1950. I Norrbotten fanns i alla fall 12000 mjölkleverantörer till mejerier 1950 och nästan alla hade bara fjällkor. När jag startade om 1990 var det 620st och nu är vi strax under 90 om jag inte är felunderrättad, och vi är bara två med uteslutande fjällkor. Utvecklingen har varit ungefär likadan i hela landet. Mycket av det arbete som lades ned på att effektivisera dåtidens mjölkproduktion är bortglömt i och med att dom som var med idag är borta. Utfodringsrådgivningen är väl egentligen den som är sig mest lik. Men notera hur grovfoder förutsätts vara hö, inget ensilage där. Hela biten med tjurkalvsförmedling för avel är borta sen början/mitten på 60 talet.

Det första dokumentet berättar helt enkelt vilka kvalitets regler som gällde för förmedlade tjurkalvar. Överst till vänster finns en kolumn Avkv som betyder avkastningsvärde. Man rankade korna efter deras bästa treårsmedeltal på kg smörfett. Fjällrasen som genomsnitt hade väl då runt 140kg smörfett per år, så en avkastning på en ko överstigande 200kg i treårsmedel var mycket bra 1954. De flesta tjurkalvarna förmedlades från starka stora tjurföreningar. Lars Näsholm som skrivit och skickat ut dessa dokument berättade för mig när jag intervjuade honom i mitten på 90talet att bara i Flarkens tjurförening fanns över 100

besättningar som producerade avelstjurkalvar till förmedling. Det var för att man i den tjurföreningen haft sån otur med att få dåligt bedömda tjurar som man införde en ytterligare ranking av tjurarna i det att man hade en klass för "stamboksberättigade efter väl avkommebedömda tjurar". Han sa att "stämningen varit mycket kärv" när han som ung husdjurskonsulent fick åka ut till Flarkens folkets hus och berätta om de nya reglerna för uppfödarna. Lösningen den gången blev att han den gången lovade Flarkenbönderna att hjälpa dom få tag på väl avkommebedömda tjurar från andra tjurföreningar och därmed blev det.

Klass 1 med ej stamboksberättigade kalvar stod för att det oftast var ej stamboksförda fäder på dom, oftast var det ungtjurar under uppfödning som fått prova på några av gårdens kor för att man skulle se att dom fungerade. Om ungtjuren sen blev stamboksförd gick dessa söner att stambokföra men i köpögonblicket var dom inte garanterade att kunna stambokföras. Det viktigaste kravet för stambokföring att tjuren själv hade två testiklar och att modern hade två äggstockar uppfylldes även i den lägsta klassen.

Ett idag intressant mått i dokumentet är utvecklingskurvan för tjurkalvarna som är angivet i minimimått. Mät dina egna kalvar och se hur dom står sig mot 1954 års minimikrav!

Priser 1977, Julia 1977, Lisa 1975

Priser och bestämmelser vid försäljning av S.K.B.-tjurkalvar.

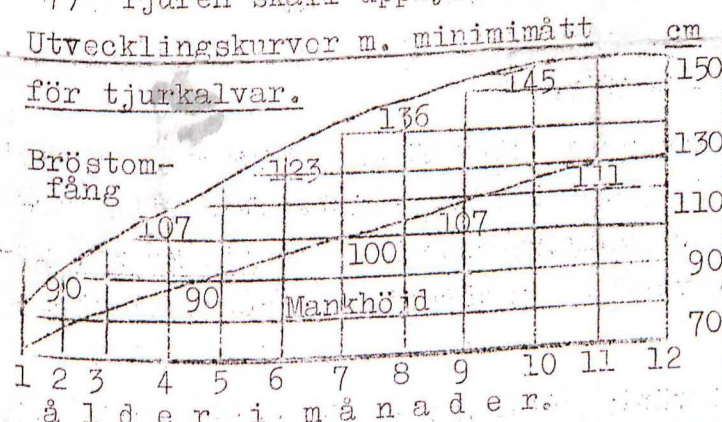
Priser:	Kl. I	Kl. II	Kl. III
Avkv.	Ej stamboksber.	Stamboksber.	Stamboksber. efter väl avkommebedömd tjur.
Under 150	150:-	180:-	230:-
150-200	170:-	250:-	300:-
över 200	200:-	300:-	400:-

Priser avser en månad gamla kalvar fritt säljarens närmaste slakteri. Transport skall då få ske med slakteriföreningens bil. Uppfödningens kostnad från en månad till leveransdatum beräknas efter 55:- kr. per månad. För en tjur som genomgått auktionsprov, skall utgå ett pristillägg å 200:- kr.

Den säljare som vill sälja anmäld tjur till annat pris än ovan angivet, skall meddela försäljningspriset vid anmälan.

Bestämmelser:

- 1) Tjurkalv får ej levereras före den uppnått en månads ålder.
- 2) Tjurkalv mellan 6-10 mån. förmedlas ej.
- 3) Tjurar över 10 mån. skola vara ringade sedan minst en mån. till
- 4) Tjuren skall vid leveransen vara väl rengjord.
- 5) Tjurens moder skall vara fri från hypoplasi liksom tjuren själv
- 6) Tjurens moder skall ha en medelfetthalt å 4% under minst tre å
- 7) Tjuren skall uppfylla nedan angivna minimimått.

Kalvarna skola vara friska och i god kondition med tydligt kännbara, tämligen fast och lika stora testiklar. Huvudet skall vara fritt från nabbar, skällor och benupphöningar i hornläget.

- 8) Säljaren garanterar att tjur, som är äldre än 6 mån. är avelsduglig vid c:a ett års ålder.
- 9) Tjur äldre än 14 mån. skall vara godkänd vid betäckningsprov av veterinär.
- 10) Tjurkalv, som ej fyllt sex månader får försäkras hos hushållningssällskapet. (Se särskild bil.)
- 11) Förmedlingsavgift 5:- kronor skall betalas av köparen.

Umeå den 4 mars 1954.

Husdjurskonsulenten.

Dokument nr 2 är ett exempel på hur det såg ut 1957 när Sigfrid Sundqvist fått en kalv levererad till inlandsbon John Johansson Gardsjönäs Blaiken. Ordning och reda!

VÄSTERBOTTENS LÄNS
HUSHÅLLNINGSSÄLLSKAP

Husdjurskonsulenten
Umeå a. Tel. 502.

Umeå den 27 december 1957.

Till/

Herr Sigfrid Sundqvist,
Strand,
Kålabodaby

Härmed får jag meddela, att Eder tjurkalv nr 16, född den 11 / 11 1957, enligt erhållet uppdrag (fullmakt) sålts till hem.äg. Herr Johan Johansson, Gardsjönäs, Blaiken.

på följande villkor:

1. Pris 280:-
2. Minimått vid 1 mån. ålder 70 cm mankhöjd och 80 cm bröstomfång
3. Tjuren är såld enligt de bestämmelser som gälla vid hushållningssällskapets förmedling av S.K.B.-tjurar.
4. Köparen underrättas av Eder om tjurens avsändande, och detta förses före avsändandet med tydlig adress å träflår i telefonråd kring halsen. Missöde, som kan inträffa ifall detta underlåtes, är avsändaren ensam ansvarig för.
5. Så snart djuret avsänts lämnas uppgift därom å bifogade blankett och samtidigt - om det ej skett tidigare - inbetalas till hushållningssällskapet å dess postgirokonto 1 25 32 tio kronor utgörande avgift för tjurbeviset, som därefter sändes till köparen.
6. Köparen skall utan att invänta räkning inom 30 dagar betala djuret direkt till Eder med ovan angivna belopp eventuellt med tillägg för ökade uppfödningkostnader genom försenad leverans utåt Eder förvållande.
7. Om misstänkt fall av kastning förekommit inom Eder besättning under de tre senaste åren skall veterinär hava förklarad besättningen fri från smittsam kastning, varjämte vid anfordran skall kunna företes veterinärintyg att besättningen är reaktionsfri.

Kopia av detta brev sändes samtidigt till köparen för kännedom och slakteriföreningen i Umeå såsom anhållan att de vill ombesörja transporten.

I tjänsten:
Lars Nisholm
Husdjurskonsulent.

Dokument 3 är en utfodringsrekommendation från 1958 efter ett år av sjunkande mjölkpriser. Redan 1958 var sammanbandet klart att för lite protein i förhållande till energin bara gav feta kor som mjölkade dåligt.

Dokument 4 är baksidan av nr 3 och tar upp tjurkalvsförmedlingen. Den uppmärksamma ser att kraven skärpts och att för kusten skulle nu alla kalvar vara efter stamboksföräldrar. För lappmarken räckte det med att fadern var det och att modern mjölkade 140kg smf.

Dessa brev gick ut till kontrollerade besättningar med oftast flera stamboksförda kor. Kalvarna som förmedlades hade oftast samma tjur som far om det var en mindre tjurförening

och ofta hade dom den föregående tjuren som morfar. Så tjurkalvarna från samma trakt var oftast mer än halvbröder, det som avgjorde om dom fick fjällsemester eller kusttillvaro var endast moderns avkastning, och den vägen likriktades det genetiska materialet i fjällrasen. Noterbart är dock att man var mycket noggrann med att djuren skulle vara hypoplasifria och fungera bra, inget slarv där oberoende om vart dom skulle.

Robert Nilsson

Till/

Länets kontrollföreningens medlemmar.

Vårens prissänkningar på mjölken gav på sina håll till resultat, att man struntade i att utfodra och sköta sina kor. Hur oberättigad prissänkningen av mjölken och därmed inkomstbortfallet än kan vara, så måste det väl vara i den inskildes intresse att göra det bästa möjliga av rådade läge. Visst är mjölkpriset lågt, men det är detta som gör att vi idag mer än någonsin tidigare ställts inför valet av en effektiv mjölkproduktion (ekonomisk) eller inga mjölkkor alls.

För den som har kor finns sålunda inget val, utan vill man ha en någorlunda hygglig inkomst från dem, så måste man gå den effektiva produktionens väg, och därvid kommer en rätt utfodring i blickpunkten. I år är förutläggningarna för en sådan bättre än på länge. Vi har fått ett halv hög kvalitet och en bra spannmålsskörd. Genom att komplettera fodersäden med 20-25 % oljekakor, så finnes alla möjligheter till en god produktion. Fal inte för frestelser att ge enbart fodersäd, ty den innehåller alldeles för lite äggvita. Blir de spannmål över, så håll gärna lite svin eller varför inte föda upp en mellankalv efter alla konstens regler.

Diskutera utfodringen med assistenten och instruktören.

Sedan i fjol är assistentens skyldiga att efter varje väring skriva ut en foderlista. Genom att resonera med kontrollassistenten är det möjligt för djurarna att få foderlistan, så

dan han vill ha den, åtminstone så länge normerna följs. Är intresserad av att få en ordentlig diskussion om uppläggningsav Er mjölkproduktion, så ta kontakt med oss. Vi har bl. a. instruktör som står till Ert förfogande.

Angående förmedling av tjurkalvar.

Om Ni önskar få en kalv förmedlad genom Hushållningssällskapet, så skall Ni be kontrollassistenten anteckna "förmedlas tjurbeviset. Detta under förutsättning, att Ni säljer kalven till vår prislista. Önskar ni andra priser, så bör detta anges samtidigt.

Jag ämnar föreslå nästa förvaltningsutskott att följande priser skall gälla,

stamboksbör. tjurkalvar under 170 kg smf	200:-
" " " " 170 - 200 kg smf	250:-
" " " " över 200 kg smf	300:-
godk. för Lappmarken	170:-

Priserna gälla en månads gamla kalvar av SKB fritt sälj närmaste slakteri. För äldre kalvar tillämpas ett pristillä 60:- per månad.

Dessutom kommer att föreslås att kalvar födda efter den 1 nov. 1959. De äro, att i kustområdet skall far och mor vara riksstamboksförda och i Lappmarken, att fadern skall vara riksstamboksförd och modern lämnat 140 kg smf. Om Ni vill sälja kalvar, så bör Ni alltså stamboksföra Era kor, så snart som möjligt. Kontrollassistenten kan lämna upplysning om gällande bestämmelser för stamboksförning.

Umeå den 29 september 1958.

I tjänsten:
Lars Nisholm
Lars Nisholm
Husdjurskonsulent.

EN KVINNLIG NYBYGGGARE I ARJE PLOG!

Jag (Robert Nilsson) har bitt Gunnar Blomgren från Myrheden Arjeplog att berätta litegrand om några av de människor som han mötte när han flyttade från Harads för att först jobba åt skogsvårdsstyrelsen i Arjeplog och sen åt Allmänningsstyrelsen på samma plats. Arjeplog var en av de sista riktiga nybyggarkommunerna och en del av nybyggena blev befolkade så sent som på 50talet. Så Gunnar träffade många 1a generationens nybyggare i sitt värv. Arjeplog är en kommun stor som eller större än de flesta sydsvenska landskapen och nybyggena blev glest utplacerade med stora avstånd emellan dem. Att det helt enkelt var svår fattigdom och stor svårighet att hitta annan utkomst som drev folk till nybygge i glesbygden behöver vi inte tvivla på.

För att underlätta/ möjliggöra nybyggena så inrättades en Allmänning i Arjeplog på 1880talet, den drevs igenom av landshövdingen som insåg att situationen behövde styras för att folk skulle överleva på de karga brukningsställena. 25 % av markinnehavet på fastigheterna drogs in till Allmänningsstyrelsen som sen betalade ut bidrag för befrämjande av jordbruket till Allmänningsdelägarna. När sen den sista vågen av nybyggen startade efter 1a världskriget fick även dessa lägga in 25 % till Allmänningsstyrelsen, men utöver detta även lägga ytterligare 25% till en inkom nybyggesallmänning som skulle stödja de yngsta nybyggena som ju oftast låg på de sämsta ställena (de bästa var oftast redan tagna tidigare).

Den hjälp som Allmänningsstyrelsen bestod nybyggarna med var bland annat bidrag till vägbygge och elektrifiering. Uppförande av ekonomibyggnader, nyodling, intransport av mjölken till mejeri. Bidrag betalades ut på arealen "under plog" för att stimulera uppodling av fastmark och dikning och uppodling av myrmark. För detta ändamål köpte Allmänningsstyrelsen in en traktor och en efter dåtiden rejäl nyodlingsplog som lånades ut till nybyggarna kostnadsfritt.

Det berättades att plogen klarade av att dra upp så stora stenar i den stenbundna jorden att man hade problem att sen forsla bort dem från den tänkta åkern med häst eller ox. Ja nog om detta och till Gunnars berättelse.

Härmed några hågkomster från Sara Henrietta Malms strävsamma liv. Hon var född 1890 och vid ca 30års ålder beslöt hon att ta upp ett nybygge i Granliden, från skogsmark.

Vid efteravvittringen år 1918 var det sista gången i Sverige som enskilda nybyggen bildades på kronomark. Det var speciellt i Arjeplog som nya nybyggen tillkom, hela 193 stycken, eftersom nöden var stor i socknen.

Sara malm var uppvuxen vid sjön Allejaure, där hennes familj livnärde sig på ett litet jordbruk med några fjällkor och fiske. Föräldrarna var Åbon Lars Johan Malm från Norsjö i Västerbotten och hans "lappekona" Anna Sara Mattsdotter från Västra Kikkejaur skogslappby i Arvidsjaur socken. Det var år 1876 som de slog sig ned vid sjön, i den då väglösa Arjeplogssocken. Det berättas att Lars-Johan var en förrymd soldat och Anna-Sara en "lappskosömmerska".

FAMILJEBILDNING

När Sara var 18år gammal dog fadern och familjen fick det ännu svårare än tidigare att klara sig själva. Från det Sara var 19 tills hon fyllde 29år fick hon fem oäkta barn med olika fäder. Men då dök det upp en norsk vandrare vid namn Alfred Mattias Andersson. Han kom närmast från Frösön i Jämtland där han lämnat hustrun och alla deras barn. Han kom att kalla sig Malm-Andersson när han slog sig ihop med Sara. Hon fick nu ytterligare fem oäkta barn med denne norska medborgare.

När Sara nu fått en karl som stannade kvar, beslöt hon att ta upp nybygget Granliden, som bara låg drygt 2,5 kilometer hemifrån. Nu började ett hårdare liv för "halvslappen" Sara

som var stor och mycket stark. Hon lyfte vid ett tillfälle upp en slåttermaskin på ett lastbilsflak. Först gällde att få nybygget skatteomfört, så att hon blev ägare till det. Villkoren var att bygga upp ett bostadshus och ladugård samt odla upp en hårdvall.

SVAGA ODLINGSMARKER

Odlingsmarken på nybygget var mycket dålig, men Sara fick i alla fall till en liten odling vid myrkanten nedanför ladugården. Enligt bestämmelserna skulle avkastningen från odlingen ge ett visst antal skindor hö. Saras odling var egentligen för liten, men hon fann på råd inför nybyggessynen! När hon slagit och hässjat upp höet på odlingen, bar hon dit mer hö från en annan myrslåtter så hässjorna blev större!

Denna odling blev hennes stöttepelare. Hon hade till och med lyckats få tag på litet grönsaksfrö, vilket var en nyhet häruppe. För att få det att växa gick Sara ned till Allejaurgården som Ytterfors skogsbolag rådde om. Där brukade snällarna (forbönderna) ligga över med sina hästar. Sara tiggde då om att få hästgödseln som hon bar i en skinnsäck på ryggen efter myrspångningen upp till nybygget.

Det var flera blötmyrar på vägen upp, så de hade lagt ut en dubbelspångning, eftersom allt skulle bäras hem till nybygget. Men undan för undan fick hon till allt och när hon tog upp fjällkorna från hemstället var lyckan stor. Mjölken behövdes verkligen till alla barnen. Av hennes tio barn överlevde sju stycken till vuxen ålder. Några getter hjälpte också till med mjölkproduktionen.

FODERTÄKT

Snart insåg Sara att fodret på nybygget inte skulle räcka till. Då uppsatte hon en skrivelse till Länsstyrelsen om att få arrendera myrslåttern på ömse sidor nybygget. Lappfogden och

Allmänningsstyrelsen tillstyrkte en upplåtelse på fem år och att arrendeavgiften skulle med hänsyn till sökandens fattigdom sättas till en krona per år. Länsstyrelsen uppdrog åt Kungl. Majt:s befattningshavande att uppräta ett kontrakt och att de med hänsyn till omständigheterna skulle fastställa arrendet till en krona. Detta kontrakt visade Sara Malm med stolthet upp enär det var undertecknat av hennes namne landshövding Gösta Malm.

Fjällkorna som oftast var två stycken hade Sara fritt gående på skogen. Det var endast hennes lilla odling som var utestängd för korna och getterna. Sommartid gick den mesta av tiden åt till att samla ihop tillräckligt med foder åt djuren. Alla myrar slogs inom det närmaste området, varvid höet hässjades upp med ett stängsel runt omkring, för att hålla renarna borta. Sedan band hon många lövkärvar, flera

mil hemifrån, på sådant avstånd att korna inte skulle finna igen dem. Kärvarna restes upp efter en trädstam till en pyramid, än idag kan man träffa på rester efter dessa pyramider i Arjeplogsskogarna. Lövtäkter som var mycket eftertraktade tog domänverket bra betalt för!

Men det absolut mest eftertraktade fodret var från fräkenstättern. Detta foder var man mycket rädd om, eftersom man ansåg det vara näringssrikt och mjölkdrivande. När hösten kom och myrarna frusit till med lite snö blev det en hektisk tid att få hem allt foder. Eftersom man inte hade någon häst, fick man dra hem allt själv på en kälke. Det var särskilt fräkenhässjorna som man fick vara aktsam med, eftersom fräknnet lätt smulades sönder i kylan. Fodertakten var ett tidskrävande arbete, det gällde att få ihop tillräckligt så man kunde lägga på en ko till!

DJURHÅLLNINGEN

På våren var korna så magra att de ibland måste hängas upp med rep om buken så att de skulle orka stå när de skulle mjölkas. Med försiktighet måste de sedan stötta dem när de i början på juni skulle få beta av de första gröna stråna på Saras hemodling. Vanligtvis repade man också hänglav på vårsidan till korna. Hennes fjällkor var tåliga, de blev alla över 20år gamla och tog kalv varje år. Någon veterinär hade aldrig behövts.

En gång när landsfiskal Svenonius varit på tjänsteförrättning, hade han sett några rip-snaror vid Saras nybygge. När han kom in till sara låtsades han inte veta om att det var hennes snaror, utan sa bara att hon skulle förbarma sig om riporna. En mänsklig landsfiskal, med hjärtat på rätt ställe, som visste hur svårt de hade det på nybygget.

Någon gång efter 2a världskriget brann gården ned, varefter Saras son Olger Sixten Malm tog över nybygget. Då flyttade Sara med familj och djur ner till sin gamla hemgård på malmudden vid Allejaursjön. Tillslut blev Sara "riktigt" gift med Karl Israel Lindfors i Myrbacka, där hennes äldste son Axel Einar malm bodde.

Vid bröllopet knäböjde både Israel och Sara inför prästen på ett par sockerlådor som man i all hast fått fram åt dem. Nu blev det åter fattigare för Sara och hon fick lämna något av sina barn

till fosterhem. Men fisket i Allejaure hjälpte till att hålla liv i familjen. De drog not efter sellak (småsik) både vinter och sommar. Det blev deras basföda. Allt fiskrens åts begärligt upp av korna. Enligt sara var det mjölken från hennes fjällkor som hållit liv i hennes barn under de svåra nödåren. Alla hennes barn blev storväxta och kraftiga samt företagsamma. Malmarna lät verkligen tala om sig inom arjeplogs kommun.

JULIA TOG ÖVER KORNA

Saras dotter Julia Maria övertog Saras fjällkor när Julia gifte sig med Nils Birger natanael Vidman på nybygget Högliden några mil bort. Julia fick liksom sin mamma Sara tio barn, varför mjölken var ett måste för att klara deras uppväxt. I Högliden fick korna det bra med samma skötsel och fritt bete på skogen. Därav fick de starka ben och blev gamla. På 50talet anlades en skogsbilväg förbi högliden, varför Julia kunde utöka sina getter till ett 20tal. Hon kunde då få litet inkomst från försäljning av getost samt kornas hemsmör.

Endast en gång blev Julia riktigt arg på korna, det var då hon lagt ut linlärft till blekning vid tvättstället bortanför gården. När hon på morgonen släppte ut korna åt andra hållet för att klara lärften blev hon senare på dagen förskräckt då hon fann sina kor tuggande på lärften. Hon kunde inte förstå att de passerat utan att hon hade hört skällkon, och än mer förvånad blev hon när det visade sig att skällan var proppfull med mossa! Därför hade det varit tyst. Hur hade kon kunnat göra detta? Annars var det mest getterna som frestade tålamodet. Att stänga ute getterna var nästan hopplöst, alltid smet de in på något sätt. En gång när Julias svärfar Hjalmar Marklund från nybygget Solberg, kom förbi och getterna varit besvärli-gare än vanligt sade han att "när Gud skapade geten skulle han haft ett rapp över pitten"!

Gunnar Blomgren
Arjeplog 13/11 2015

№: 117 Ink. till jägmästaren
Arjeplogs revir den 27 1923

Kungl. Maj:ts Befallningshavande

i
Norrbottens län

Landskansliet N:o 23.

Till/

Jägmästaren Klas Bergman, Arjeplog.

Hos Länsstyrelsen har Sara Malm i Allejaure anhållit att få arrendera slätter å ömse sidor om nybygget Granlidens skiften samt i den s.k. Fräken-tjärn, allt å skiftet II av Arjeplogs tilläggsall-männing. Allmäningsstyrelsen har tillstyrkt den be-gärda upplåtelsen under en tid av fem år mot en arrendeavgift, som med hänsyn till sökandens fattig-dom föreslagits till en krona per år. Sedan upplåtel-sen jämväl av Eder tillstyrkts samt vederbörande lappfogde förklarar, att ur renskötsel-synpunkt in-tet vore att erinra mot upplåtelsen, får Länsstyrel-sen härmed uppdraga åt Eder att med Sara Malm upp-rätta kontrakt om arrendet, därvid med hänsyn till allmäningsstyrelsens uttalande arrendeavgiften fastställles till en krona per år. Luleå i Lands-kansliet den 27 februari 1923.

all

INSPIRERANDE ENERGIFÖREDRAG!

På fjällnäraträffen i Enköping fick vi en glad överraskning i det att ett på pappret halvtungt föredrag om energianvändningen i matproduktionen visade sig vara ett mycket intressant och tankeväckande föredrag! Det kan ju i lyckliga stunder vara så att man blir så där glatt överraskad av ett föredrag och finner att man rycks med och får nya associationer och tankar vart efter det fortlöper, det händer inte ofta men i Enköping hände det. Den inspirerande föredragshållaren var Sheshti Johansson en 27år ung civilingenjör med inriktning på energisystem från Uppsala universitet och SLU som kunde konsten att förmedla sitt budskap på ett bra sätt. Kanhända har hon ett plus via sin scenvana som duktig folkmusiker med fiolen som instrument. Vad hade hon då att berätta?

Det gäller att välja var vi ska satsa den energi vi har!

Ett referat blir ju gärna en lite småbrysk nedskalning av ett föredrag, så kort och summariskt beskrivet så berättade hon om de tillgängliga energitillgångarna och om hur vi använder dessa i dagens samhälle. Sheshti kom in på hur mycket av den energi vi i världen konsumerar idag som kommer från olika energislag. Fossil (olja, kol och naturgas) Bioenergi (ved, flis mfl) Vattenkraft, Kärnkraft och förnyelsebara energikällor (sol, vind). Man kan då förfärande snabbt se att de fossila bränslena är oerhört dominerande och blir en kopiöst stor utmaning att ersätta i framtiden. Väldigt mycket av de fossila bränslena använder vi i dagens globala matproduktion och att vi kommer att få ändra vår jordbruksstruktur efter energitillgången och hur den ser ut är det då ingen tvekan om, frågan är bara hur nära i tiden det är. Samt inte minst hur vi ska göra det.

Som ett exempel kan nämnas att världens befolkning från 1950-1984 ökade från 2-5mil-

jarder människor, eller 150%. Under samma tid ökade världens spannmålsproduktion med 250% och livsmedelssektorns energianvändning ökade 50 gånger eller 5000%!!! Att vår moderna urbana livsstil gett en ökad energikonsumtion för att få fram maten är ju inget som är nytt för någon tänkande människa men att den är så påtagligt enormt stor som 5000% från 1950-84 är slående att se. Den har ju dessutom fortsatt öka sen dess, tiden har ju inte stått still sen 1984. Det kan ju synas vara en väldigt ineffektiv energiinsats i livsmedelssektorn, men det blir så när vi ersätter människorna med maskiner och flyttar människorna till stan och får köra maten till dom, samt inte minst höjer skördenivåerna per hektar med handelsgödsel.

Ett annat exempel på urbaniseringen i vårt eget land är att 1850 så sysselsattes 75% av folket i jordbruket med dess binäringar. 1900 var vi nere i dryga 50% för att 1950 nå ned till ungefär 25%. Vid millennieskiftet var vi ca 3% som fanns kvar i våran "bransch".

De fossila bränslena kommer att ta slut oberoende av problematiken kring växthuseffekten och vad den kan komma att innebära, det är ju ämne för många föredrag bara det! Först att sina är oljan eftersom vi sen 30år gör av med mer olja än vi hittar nya fyndigheter. Oljan kommer aldrig att sina helt, vi kommer att kunna utvinna den för andra ändamål men som energikälla är den inte intressant när man får satsa lika mycket energi för att få upp en liter olja som den litern innehåller, ja antagligen upphör intresset ur energisynpunkt redan innan det. Naturgas finns än att tillgå och det finns fortfarande stora mängder kol att bryta men med alltmer förfärande miljöpåverkan. Sen är det ju då det där med växthuseffekten som kommer till dessutom! Vad ska vi då ersätta oljan med och kommer energin att räc-

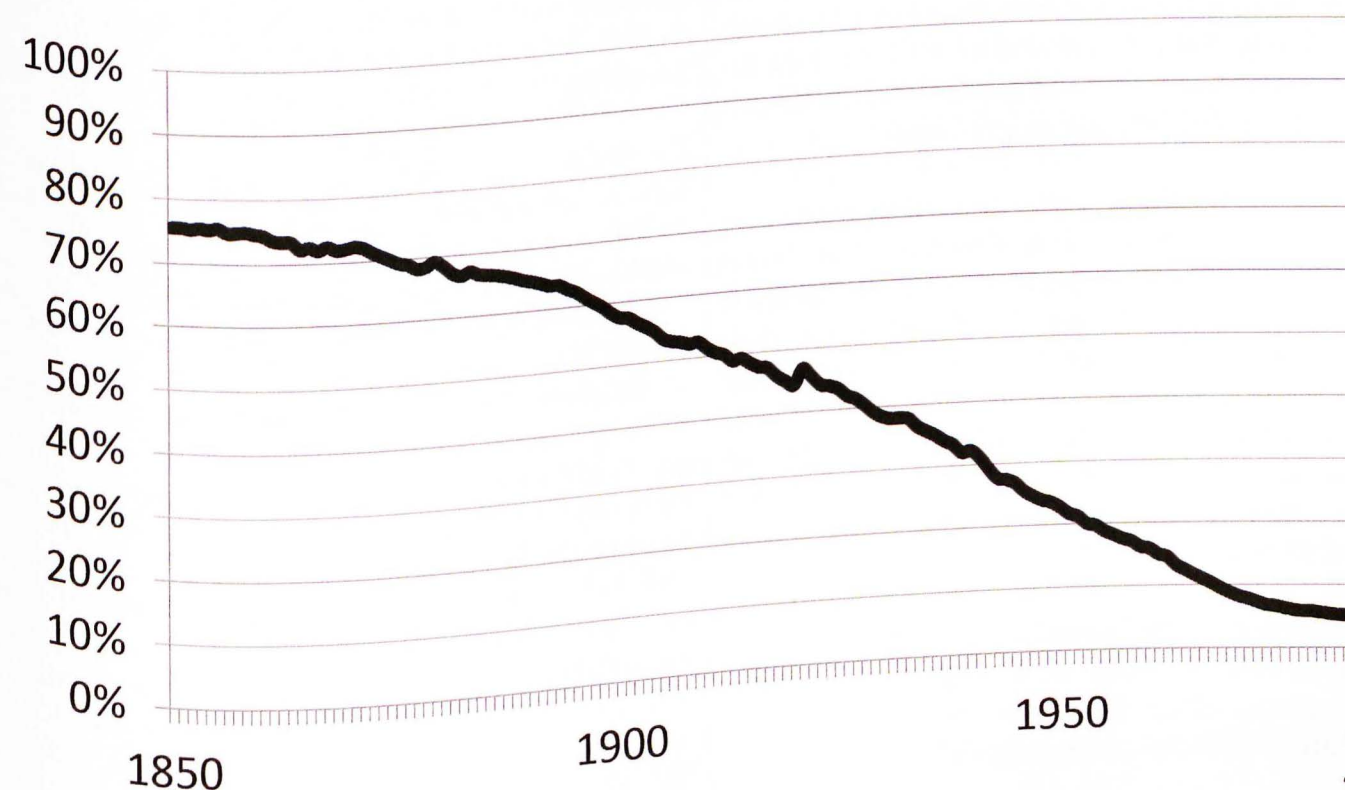
ka till att försörja alla människor med en samhällsstruktur som idag. Det var väl där som det började bli riktigt intressant för oss som bönder att lyssna, för att veta säkert vad som kommer att hända är inte lätt att förutspå. Men att vi kommer att bli påverkade är helt klart och att vi kommer att ha en mycket viktig roll i framtiden är likaledes klart.

Vad finns det för energialternativ
Sheshti har tillsammans med Kristina Belsheshti vid SLU räknat på olika energialternativ till de fossila bränslena som Biogas, Etanol, Rapsdiesel, Gengas mfl. Det visar sig då att det inte är helt enkelt att på ett energieffektivt sätt ersätta de fossila bränslena med alternativa bränslen. Många av systemen är rätt energikostsamma att tillverka och bygga upp. Metaller kräver mycket energi att brytas och framställas. Betong är heller inte ett byggmaterial som finns utan energitillgång vare sig när man ska framställa cement eller transportera den. Så räknar man på energikostnaden att bygga anläggningen kontra hur mycket energi den producerar under sin livstid så är inte alla alternativa energikällor så där lysande ur

effektivitetssynpunkt. Etanol och rapsdiesel tar ju dessutom direkt bort resurser från matproduktionen som vi knappast kan avvara med 9 miljarder människor (Den folkmängd som vi antas plana ut på i mitten på ca 2050) att försörja. Ett faktum är dessutom att biogas-anläggningar är svåra att skala ned till mindre anläggningar om man vill ha hög effekt på dem. Vill man ha stora biogasanläggningar så kräver de då istället allt mer energi vid intransporten av råvara till anläggningen. Man kan förenklat säga att vi har ett klassiskt fall av att man har ändan bak vart man än vänder sig. Det syns snabbt är att vi kommer att få en dragkamp om den tillgängliga energin mellan livsmedelsproduktion och transporter och att innan oljan sinar som drivmedel så måste vi börja ställa om för vi kommer att ha svårt att få fram energi till båda två.

Tittar man på energieffektiviteten på en dieselmotor så har den en verkningsgrad på 40-45% vid optimal verkningsgrad. En bensinmotor ligger på 25-30% och går vi in på de praktiskt möjliga alternativa bränslena så ligger rapsoljan klart bäst till med ca 40-

Andel sysselsatta i jordbruk och binäringar i Sverige 1850-2000

45% verkningsgrad in i dieselmotorn, medan biogasen hamnar på 6-15% i verkningsgrad slagna av hästen med 17% verkningsgrad och gengasen med 16-17%. De flesta "high tech" lösningarna blir för kostsamma på en mindre gård och stora gårdar blir för oekonomiska ur transportsynpunkt.

Det intressanta ur bonde och landsbygdssynpunkt blir då hur stora gårdar vi kommer att vilja ha för att effektivt kunna bruka dem och med vad vi ska bruka dem och hur vi ska kunna nå marknaden för våra produkter? Kommer vi att som förr i tiden ha mjölkproduktionen koncentrerad mer vid städerna och smör och ostproduktionen längre bort eftersom de så att säga kan samla ihop mjölken till en mer energieffektiv transport? Kommer vi åter att se gamla tiders kodrifter med överskottsdjur som köps upp i avlägsna trakter för att drivas för egen fot till större städer och slakthusen där? Vi kommer inte att ha tillgång till handelsgödsel som idag, framställningen av den är rejält energikrävande process, vad gör det med våra skördevolymerna? Att de kommer att sjunka är klart men hur mycket? Hur långt bort från befolkningscentra kommer vi att producera för städerna? Blir påverkan nog stor så kommer tanken att planera om samhället befolkningsmässigt att komma upp igen. Har vi inte råd att flytta maten till stan måste stan komma till maten. Hur kommer det att ske med piska eller morot och kommer vi i så fall att påbörja det arbetet i tid så att inte befintliga samhällsstrukturer kollapsar? Frågorna och funderingarna blir hur många som helst!

För att exemplifiera ett scenario med en liten gård, så har Sheshti och Kristina tittat på ett existerande litet jordbruk. I detta fall Kristina Belfrages gård i Roslagen och den livsmedelsproduktionskapacitet den kan ha under rätt ideala förhållanden. Detta scenario varierar naturligtvis kraftigt beroende på var i Sverige man placerar gården och vilka grödor man kan odla där. Men man kan räkna med ett par fasta förutsättningar.

Grundiden för resonemanget är då att Djur ska inte äta sånt som människor äter! Huvuduppgiften för lantbruket är att producera livsmedel, inte bränsle!

Om det finns tillgängliga restprodukter kan dom användas som biobränsle!

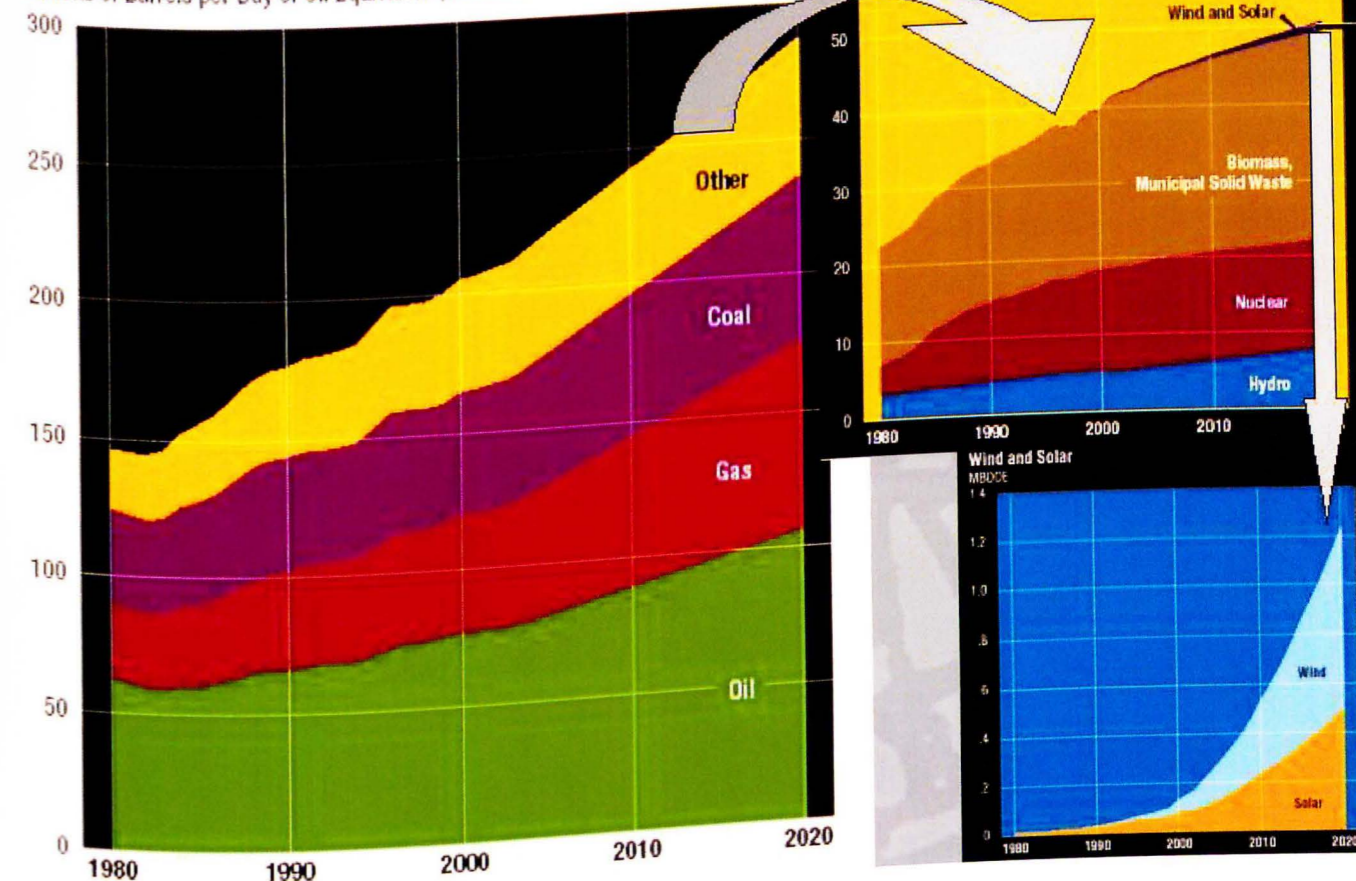
Gården omfattar 18ha skog, 8ha åker, 5,5ha äng och 3,5ha bete. På åkern odlas Raps, Höstvetete, Havre, Bovete, Sallad och potatis. Dessutom skördas grovfoder på en del av åkern för växtföljdens skull samt på ängen, allt betas dessutom. Möjligt blir då att hålla 8 fjällkor med kalv då man även behöver nyttja skogsbetet för att få fodret att räcka, 36 lammande tackor som ger två lamm var, och två hästar, en nordsvensk och ett gotlandsruss samt 30 höns. Naturligtvis blir försörjningsmöjligheten räknat som antal människor som får näringen från gården väldigt varierande beroende på vilket skördeutfall man räknar på och vilken avkastning korna ger.

I exemplet räknade man på att korna ger 5300kg mjölk på enbart hö och bete, det kan te sig som en hög avkastning, men om den får gälla som exempel så räcker gården till att försörja 65 personer och efter nedräkning för att vara mer okänsligt för variationer ca 58 personer. Då skulle översatt till antalet människor på jorden och den tillgängliga brukningsbara arealen i världen resurserna kunna räcka till att föda befolkningen, men inte om den bor i städer som idag, då blir transporterna för energikrävande. I exemplet så gick en del av gårdens produktion (rapsen) till att leja in traktor för tung jordbearbetning. Alternativt är att ge hästarna mer av fodret.

Ett par snabba reflektioner kring scenariot är att de skördenivåer man siktar på inte kommer att "ge sig själv" utan kommer att kräva en intresserad och skulle jag vilja påstå passionerad bonde som leder arbetet. Man hamnar i slutsatsen att dragdjur av något slag åter kommer att behövas för att någorlunda praktiskt kunna få in alternativ energi, vilket i detta exempel ger hästen en renässans, man kan naturligtvis även titta på oxalternativet. Fördelen med dragdjuren är ju att de i slutändan blir mat och inte fodrar så mycket energi att tillverka som de "mekaniska alternativen", nackdelen är mer arbetet och kapaciteten per arbetsdag under bråda tider. Förhoppningsvis kanske det kan bli en del spännande innovationer mellan ny och gammal teknik som hjälper effek-

Total Energy

Millions of Barrels per Day of Oil Equivalent (MBOE)

tiviteten på traven. Man kan även se att om man vill ha mjölkproduktion som är koldioxidneutral så är skogsbetet en förutsättning och då måste vi ha raser som är anpassade för det, dessutom ska de ha en bra produktionsförmåga för 5300kg mjölk snyter ingen ko ur näsan på skogsbete och hö. Enstaka kor? utan tvekan! Enstaka besättningar? Visst! Hela rasen? Nja, då är det inte lika enkelt. Jämför med Nya Zeeland som har en i stort betesdriven mjölkproduktion med världsraser och ligger under den nivån i snitt. Vi kommer med andra ord att behöva en uthålligt uppbyggd bra avel på komaterialet för att möjliggöra ekvationen. Några 2000kgs kor ryms inte i detta scenario, eller dikor för den delen. Man kan då även se att det blir klara problem med för mycket varg i skogarna! Vildsvin är heller knappast nåt vi kommer att uppskatta mer än vi gör idag så dom är det nog bäst att "äta upp" snarast. Man har ännu inte räknat på den arbetsinsats som behövs göras för att driva gården, för naturligtvis är det så att effektiviteten kring skörden ökar med mer tillgänglig arbetskraft men den kostar och ska gå att hitta. Även den optimala

storleken på gården beror mycket på den faktorn. Så än är det mycket kvar att räkna på men det ger ändå en intressant bild av vad som krävs för att vi ska klara av framtidens behov. Inte så lite glädjande för oss är ju även att fjällrasen är en av de raser som bäst skulle passa in i ett framtida lantbruksscenario, framtidens jordbruk behöver helt enkelt de kvaliteter och egenskaper som fjällrasen har. Det gäller bara att vi ska orka att rädda den in i den framtiden vilket otvetydigt kommer att kräva att alla goda krafter hjälps åt och gör rätt. Att bevara de uppnådda produktionsanlagen i fjällrasen blir helt vitalt för att den ska fungera som ett alternativ, dess mjölk med den ostproducerande förmågan bli likaledes en väldigt viktig effektivitetsfaktor för framtidens jordbruk. Det blir en spännande framtid!

Vi tackar Sheshti för ett tankeväckande och inspirerande föredrag och önskar henne lycka till i det fortsatta arbetet och tar det vi lärt med oss i vårt eget arbete.

Robert Nilsson

Porto betalt

B-post

~~Avs: Svensk Fjällrasavel
c/o Robert Nilsson
Övre Svartlå 515
961 98 BODEN~~

Fjärdekalvaren hos Elisabeth Avendaño. Far 6847 Levis, Morfar 6787 Laro.

Foto: Elisabeth Avendaño

Detta material har delvis
finansierats med EU-medel